

*Əhmədova Gülnarə Telman qızı,
doktorant,
Milli Aviasiya Akademiyası,
E-mail: gahmadova@naa.edu.az
© Əhmədova G.T., 2022*

UOT - 338.23

İNNOVASİYA İNFRASTRUKTURUNUN YARADILMASININ ŞƏRTLƏRİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - inkişaf etmiş ölkələrin innovasiyalı iqtisadiyyatın yeni bilik və təcrübənin tətbiqi yolu ilə innovasiya infrastrukturunun yaradılması şərtlərinə dair əsaslandırılmış təklif və tövsiyələr işləyib hazırlamaqdan ibarətdir.

Tədqiqatın metodologiyası - sistemli yanaşma, müqayisəli təhlil və metod. Tədqiqat prosesində sistemli yanaşma, ümumiləşdirmə və müqayisə, təhlil və sintez, qruplaşdırma və deduktiv metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti - tədqiqatın əsas nəticələri və irəli sürülən təkliflər milli iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafına və innovasiya infrastrukturunun təkmilləşdirilməsinə dair layihələrin işlənilib hazırlanmasında istifadə edilə bilər.

Tədqiqat nəticələri - yeni biliklərə və texnologiyalara əsaslanan milli innovasiyalı iqtisadiyyatın inkişafının sürətləndirilməsi, innovasiya fəaliyyətinin səmərəli təşkilinin təmin edilməsi məsələlərinə dair əsaslandırılmış təklif və tövsiyələrin hazırlanmasından ibarətdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi. İnnovasiya infrastrukturunun kompleks inkişafı və Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında onun rolunun artırılması problemi ilk dəfə tədqiq edilmişdir.

Açar sözlər: innovasiya fəaliyyəti, innovasiyalı inkişaf, elm, bilik, texnologiya.

G İ R İ Ş

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq iqtisadi münasibətlər sistemində yeri və rolunun ümummillə mənafeələrə uyğunlaşdırılması, dünyanın inkişaf etmiş ölkələri ilə mütərəqqi texnika və texnologiya sferasında münasibətlərin qurulması son dərəcə vacibdir. Bu onunla şərtlənir ki, müasir dövrdə baş verən keyfiyyət dəyişiklikləri beynəlxalq iqtisadi integrasiyanı milli iqtisadiyyatın inkişafının zəruri şərtinə çevirmişdir. Xarici iqtisadi əlaqələrin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi və bu əsasda milli iqtisadiyyatın dünya təsərrüfat sisteminə məqsədyönlü tərzdə integrasiya olunması ölkəmizin iqtisadi siyasətinin strateji istiqamətlərindən biri hesab edilir. Biznes fəaliyyətinin və bütövlükdə milli iqtisadiyyatın davamlı inkişafı elmtutumlu, rəqabətə davamlı istehsal sahələrinin yaradılması üçün innovasiya fəaliyyəti sübyektlərinin bazar münasibəti tələblərinə uyğunluğu təmin olunmaqla bu fəaliyyətin dövlət tənzimlənməsi sisteminin yaradılmasını nəzərdə tutur.

Milli iqtisadiyyatın inkişafının yol xəritəsi çərçivəsində ölkənin innovasiya – investisiya bazarının inkişafını təmini hədəflə elmi-tədqiqatların, təcrübi-konstruktor və layihə işlərinin

aparılmasına, eksperimental sınaq nümunələrinin yaradılmasına və elmi yeniliklərin istehsalatda tətbiqinə yönəldilən vəsaitlərin səmərəli bölüşdürülməsinə xidmət edən büdcədən-kənar innovasiya fondunun yaradılması məqsəduyğun olardı.

Innovasiya sahibkarlığın effektiv inkişafının əsası sayılır, artıq kommersiya məhsulu mərhələsinədək çatdırılmış yeni bilik və texnologiyaların biznesdə istifadəsini nəzərdə tutur. Innovasiyaların bölüşdürülməsini təkcə ayrı-ayrı müəssisələr arasında deyil, həm də regionlar arasında qarşılıqlı əlaqəni inkişaf etdirmək vasitəsilə reallaşması zəruridir. İqtisadi ədəbiyyatda regional innovasiya əlaqələrinə fərdi müəssisələrdən ölkənin bütün iqtisadi sistemi üzrə yayılan innovasiyanın stimullaşdırıcısı kimi baxılır.

İqtisadiyyatın innovasiyalı inkişaf problemlərinə həsr edilmiş əsərlərin təhlili belə bir yekun nəticə çıxarmağa əsas verir ki, dünyanın müxtəlif ölkələrinin innovasiya siyasətində ümumi meyillər mövcuddur. Xarici ölkələrin innovasiya siyasətinin ümumi meyillərinə onun formalaşmasına klaster yanaşması aiddir. Qloballaşma, integrasiyalaşma, diversifikasiya və innovasiyalı inkişaf ilə şərtlənən müasir bazar iqtisadiyyatının inkişafının prioritet istiqamətlərindən biri klasterləşmədir. Dövlət və iqtisadi subyektlər arasında qarşılıqlı fəaliyyətin yeni institusional forması olan klaster və klaster yanaşması sənaye siyasətinin uğurla reallaşdırılmasının mövcud mexanizmini təşkil edir.

İqtisadiyyatın klasterləşməsi şəraitində innovasiyanın rolu və əhəmiyyəti artır, belə ki elmi-texniki tərəqqi, yüksək texnologiyalar ölkənin dayanıqlı, mədəni, intellektual və sosial-iqtisadi inkişafı üçün möhkəm zəmin yaradır. Bu baxımdan bazar iqtisadiyyatının əsas tərkib hissəsi olan biznesin və onun aparıcı istiqaməti sayılan sahibkarlığın innovasiyalı inkişafı ilə bağlı problemlər xüsusi aktualıq kəsb edir və onların elmi tədqiqinə böyük lüzum vardır.

Tədqiqatın əsas məzmunu.

İndiki gündə iqtisadi aktivliyin özəyində innovasiya fəaliyyəti (İF) və ona əlverişli şərait yaradan innovasiya infrastrukturunun (İİ-nin) yaradılması dayanır. Müasir təşkilatlar İF-nı yeniliklərin hazırlanması, tətbiqi, mənimsənilməsi və kommersiyalaşdırılması üzərində qurur. İF-nın cari istehsalıdan fərqi texnika və texnologiya üzrə ötən dövrün təcrübəsi əsasında uğurlu fəaliyyətin şərtlərinin aşkarlanmasına söykənir. Aparılan araşdırmalar deməyə əsas verir ki, təsərrüfatçılıq fəaliyyətinin yekunları ilə xərclər arasında iqtisadi asılılıq (korrelyasiya) mövcuddur. Bu səbəbdən bir sıra istiqamətlərdə təhlillər aparmaq olduqca vacibdir. Adı çəkilən araşdırmalar müxtəlif istiqamətlər: istehsalın texniki-təşkilati səviyyəsi; istehsal ehtiyatlarından istifadə; maya dəyərinin (m/d-nin), istehsal həcmnin və mənfəətin arasındakı əlaqələr; bütövlükdə təsərrüfatçılıq kompleksi və s. üzrə iqtisadi təhlillərin tam dəqiqliklə aparılmasına əsaslanır [4, s.367].

Hazırda Azərbaycan Respublikası (AR) təsərrüfatçılıq fəaliyyətində digər ölkələr kimi innovasiyalı iqtisadiyyat yolunu seçmişdir. Praktiki nöqteyi-nəzərdən innovasiyalı iqtisadiyyat iqtisadi inkişafın yeni yolu olmaqla toplanılan fənlərarası biliklərdən effektiv istifadəyə əsaslanır. Innovasiyalı iqtisadiyyatda səmərəli istifadədən başqa elmi biliklərin ehtiyatlara qənaət edilməsi əsasında keyfiyyətə yeni məhsulların (xidmətlərin) yaradılmasının sənaye texnologiyalarının işlənilməsinə tətbiq edilməsi olduqca vacibdir [5, s.249]. Qeyd etmək istədik ki, özünün təbiətinə görə texnoloji inkişaf kumulyativ xarakter daşıyır. Bu onu göstərir ki, adı çəkilən potensialı minimal məqbul (qəbul oluna bilən) səviyyədə saxlamaq lazımdır. Innovasiya potensialının inkişafı intellektual resursun daima toplanılmasının və yeni texnoloji

AUDİT 2022, 2 (36), səh.62-68.

AUDIT 2022, 2 (36), pp. 62-68.

məhsulların formalaşması zamanı mümkündür. Hazırda yüksək texnologiyalı məhsulların bazarın ABŞ-da 36%, Yaponiyada 30%, Almaniyada 16% tutduğu təqdirdə Rusiya Federasiyasında 0,3% tutur [8, s.568].

İqtisadi nöqteyi-nəzərdən “texnologiya” anlayışı “resursların daxil olması”nın (input) “çıxışdakı məhsula-nəticəyə” (output) çevrilməsi üsulunu özündə birləşdirir. İnnovasiya iqtisadiyyatında “yeni texnologiyalar” kimi təzə anlayışlar meydana gəlmişdir ki, onlar da informatikalaşdırma və kompüterləşdirmə - “texnoloji innovasiyalar” bazarın müəyyən sektorunda kommersiya effektinin alınması məqsədilə konkret resursların məhdudiyyətinin aradan qaldırılması problemi ilə əlaqədardır. Texnologiyaların seleksiyası onların kommersiya nəticəsinə çatdırılması prosesində mühüm rol oynayır. Məhz buna görə Şərqi Asiya ölkələri-imitatorlar öz vaxtında digər ölkələrdən qabaqcıl texnologiyaların tətbiqinə görə əhəmiyyətli dərəcədə kommersiya uğuruna nail oldular. Lakin bu zaman milli strateji məqsədlər əvvəlcədən bəlli edilmişdi [7, s.30].

İnnovasiya iqtisadiyyatında elmi və texnoloji biliklərin təsiri altında maddi istehsalın ənənəvi sferaları transformasiyaya uğrayır və özünün texnoloji əsasını radikal dəyişir. Yeni biliklərə və təcrübəyə istinad etməyən istehsal innovasiya iqtisadiyyatında həyat qabiliyyətli olmur. İnformasiya texnologiyaları, kompüterləşdirilmiş sistemlər və yüksək texnoloji istehsalatlar innovasiya iqtisadiyyatının 35 bazis sistemlərindəndir. İnnovasiya iqtisadiyyatının əsas nəticələri beynəlxalq bazarda rəqabət qabiliyyətinə malik olan innovasiya məhsullarıdır. Müqayisə üçün qeyd etmək istərdik ki, RF-da beynəlxalq patent sifarişləri Koreya ilə müqayisədə 7 dəfə və ABŞ-la müqayisədə isə 70 dəfə az rəsmiləşdirilir. RF-da texnoloji innovasiyalara çəkilən məsrəflərin sənaye məhsullarının dəyərində payı 1%-dən bir qədər çox, Almaniyada – 5%-dir. İnnovasiya məhsulları RF-da ümumi daxili məhsulun (ÜDM-in) 1%-dən bir qədər az hissəsini, İtaliyada, İspaniyada və Portuqaliyada- 10%-20%-ə qədər, Finlandiyada – 30 % təşkil edir [6, s.31].

Milli iqtisadiyyatımıza gəldikdə isə onu qeyd etmək istərdik ki, AR-da innovasiya iqtisadiyyatının formalaşdırılması digər MDB ölkələrində olduğu kimi böyük səylər və investisiyalar tələb edir. İlk növbədə deyilən məsələlər sənayenin aparıcı sahələrində - maşınqayırmada, dəzgahqayırmada, cihazqayırmada olan texniki yenidən silahlanma probleminə aiddir. Ölkənin aparıcı ekspertlərinin fikirlərinə görə iqtisadiyyatın bütün sahələrində avadanlıqların praktiki köhnəlməsi 70-90%-ə çatır. Bu səbəbdən də həтта indiki gündə ETTKİ-nin indidən genişləndirilməsi və ixtiraçılıq fəaliyyətini stimullaşdırsaq yaxın gələcəkdəki qoyulan vəzifələri yerinə yetirə bilmərik. Belə ki, ideyanı, ixtiranı təcrübədə reallaşdırmaq, hazır məhsula qədər başa çatdırmaq lazımdır. Bununla əlaqədar olaraq innovasiyaların güclü sənayesini özünə yol açan texnologiyalar yaratmaq və reallaşdırmaq qabiliyyətinə malik olan, çoxsaylı orta, kiçik sahibkarlıq strukturları, vençur fondları, texnoparkları yaratmaq lazımdır.

Şimal qonşumuz RF-də bu çətinliklər yaşanmaqdadır. Həm respublikamızda, həm də RF-da yuxarıda göstərilən texnologiyalar sinerqik effektə malikdir, innovasiya məhsullarının istehsalı prosesində sahələrarası əlaqələrin hesabına onlar özünün ardınca özünü üzə çıxardan texnologiyalara biotexnologiyaları, kosmik və atom texnoloji prosesinin zəncirini təzələyəcəklər. Ekspertlərin rəyinə görə, RF üçün texnologiyalarını, elmi cihazqayırmanı, maşınqayırmanı, energetik maşınqayırmanı, nanotexnologiyanı aid etmək olar [9, s.310].

Y E K U N

Müasir inkişaf şəraitində innovativ infrastruktur ölkədə elmin, texnikanın və istehsalın inkişafının strateji istiqamətlərindən biridir. Belə ki, regionlarda innovasiya infrastrukturunun inkişafı ilə bağlı vahid koordinasiya mexanizminin yaradılması məqsədəuygundur .

Bundan əlavə, bu gün regional elm və texnologiya informasiya, telekommunikasiya texnologiyaları, nüvə enerjisi və digər alternativ enerji mənbələri, biotexnologiyalar, arzu olunan keyfiyyətlərə malik yeni materiallar və s. sahəsində qabaqcıl dünya tədqiqatları sahələrində inkişaf edir. Beləliklə, regional innovasiya alt sistemi müasir cəmiyyətin qloballaşması və rəqəmsallaşması kontekstində AR innovativ inkişaf yolunda formalaşması üçün ilkin şərtlərin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Bu mənada innovasiyalar dünyada elm, texnologiya və istehsalın inkişafı üçün prioritetdir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, innovasiya sektoru yüksək risklərlə müşayiət olunur və sahədə müvafiq alətlərin işlənilib hazırlanması zərurətinə səbəb olan qeyri-müəyyənliklər mövcuddur:

- ölkənin innovasiyalarının inkişafı siyasəti;
- innovasiyaların inkişafına, tətbiqinə və kommersiyalaşdırılmasına dövlət dəstəyinin metodologiyası;
- normativ-hüquqi təminatın təkmilləşdirilməsi və s.

Müvəffəqiyyətli innovasiyalı iqtisadiyyatın ilkin müqəddəm şərtlərinə öncə bunları aid etmək gərəklidir:

1. İstənilən fərd, şəxslərin qrupu, ölkənin istənilən məkanında təşkilat hər vaxt avtomatlaşdırılmış qaydada və kommunikasiya sistemindən yeni və yaxud məlum elmi biliklər, innovasiyalar, İF, İP-lar haqqında zəruri informasiyanın alınması imkanına malik olmalıdır;

2. İF-nı dəstəkləmək üçün zəruri olan həcmdə milli innovasiya resurslarının yaradılmasının təmin edən inkişaf etmiş infrastruktura malik olmaq;

3. Bütün istehsal və i/e sahələrinin sürətləndirilmiş avtomatlaşdırılması və kompüterləşdirilməsinin prosesləri;

4. Sosial strukturların radikal dəyişdirilməsi nəticəsində insanın müxtəlif fəaliyyət sferalarında İF-nın genişləndirilməsi və aktivləşdirilməsi;

5. Yeni ideyaların, biliklərin və texnologiyaların qəbul edilməsi, müxtəlif funksional təyinatlı innovasiyaların yaradılması və geniş praktikaya tətbiq edilməsi;

6. Baxılan məqamda innovasiyaları operativ və çevik reallaşdırmaq üçün zəruri olan inkişaf etmiş innovasiya infrastrukturunun olması. Bu innovasiya infrastrukturunu rəqabət qabiliyyətli innovasiya məhsulunun hazırlanılması məqsədilə yüksək istehsalat texnologiyala-

AUDİT 2022, 2 (36), səh.62-68.

AUDIT 2022, 2 (36), pp. 62-68.

rına əsaslanmalıdırlar;

7. İnnovatika və İF sahəsində professional rəhbər kadrların və mütəxəssislərin çevik, qabaqcadan hazırlanması və yenidən hazırlığının mövcud olması. Adı çəkilən kadrlar yerli istehsal və ərazilərdə kompleks layihələrin bərpa edilməsini effektiv reallaşdırır və inkişaf etdirirlər;

Nəticədə, innovasiya iqtisadiyyatının xarakterik cəhəti yeni biliklərin əldə edilməsinə istiqamətləndirmə və yeni metodların (texnologiyaların) axtarılmasından ibarətdir. Bu zaman rəqabət qabiliyyətli məhsulun istehsalı təmin edilməklə yanaşı bütün rəngarəng resursların daha effektiv uzlaşdırılması əldə olunur. İnnovasiya iqtisadiyyatında uğur qazanmaq üçün 3 zəncirin halqaları – dövlət, elm və biznes sinxron (eyni zamanda olmaqla) fəaliyyət göstərməlidir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Abasov A.B., Abbasov S.A. Biznesin əsasları. Dərslik - Monoqrafiya. Bakı: "Elm və Təhsil" Nəşriyyatı, 2017, s.385.
2. Abbasov S.A. Maliyyə menecmentinin nəzəri və praktiki məsələləri". «elim və təhsil» Bakı 2022, s. 270 .
3. Abasov A.B., Abbasov S.A. "Kiçik və orta sahibkarlığın idarə edilməsi". Dərslik-monoqrafiya. Bakı:- 2021, s.384.
4. Yahudov X.M. Müəssisənin iqtisadiyyatı. Dərslik. Bakı: "Elm", 2002, s.548
5. Исмагилова В.С., Рассолова И.Ю. Основные аспекты концепции социальной ответственности бизнеса //Управление экономикой: методы, модели, технологии. Материалы X Международной конференции с элементами научной школы для молодежи в 2 томах. ГОУ ВПО «Уфимский государственный авиационный технический университет»; Slovak university of technology in Bratislava. Уфа-Юматово, 2010. С. 249–253.
6. Исмагилова В.С., Ихтисамова Г.А. Инновационный менеджмент Уфимский Государственный Авиационный Технический Университет УФА 2014 с.176
7. Палей Т.Ф. Инновационный менеджмент. Казань: Изд-во «Фолиантъ», 2011. 162 с.
8. Сафарова Э.И., Халитов И.В., Исмагилова В.С. Опыт зарубежных стран в области государственной поддержки и стимулирования экспорта // Вестник Башкирского университета. 2017. Т. 22. № 2. С. 568–572.].
9. Яппарова Д.И., Асянова Д.Р. Особенности маркетинга на рынке смазочных материалов (на примере дистрибьютера компании «SHELL») // Менеджмент и маркетинг в различных сферах деятельности; Уфимск. гос. авиац. техн. ун-т. 2015. С. 310. 314.

Ахмедова Гюльнара Телман кызы,

докторант,

Национальная Авиационная Академия,

E-mail: gahmadova@naa.edu.az

© Ахмедова Г.Т., 2022

УСЛОВИЯ СОЗДАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования - разработка обоснованных предложений и рекомендаций по условиям создания инновационной инфраструктуры в развитых странах путем применения новых знаний и опыта инновационной экономики.

Методология исследования - в процессе исследования использовались системный подход, обобщение и сравнение, анализ и синтез, группировка и дедуктивные методы.

Практическая значимость исследования - основные результаты исследования и выдвинутые предложения могут быть использованы при разработке проектов инновационного развития национальной экономики и совершенствования инновационной инфраструктуры.

Результатами исследования являются разработка обоснованных предложений и рекомендаций по ускорению развития национальной инновационной экономики на основе новых знаний и технологий, обеспечивающих эффективную организацию инновационной деятельности.

Оригинальность и научная новизна исследования. Впервые исследована проблема комплексного развития инновационной инфраструктуры и повышения ее роли в социально-экономическом развитии Азербайджана.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационное развитие, наука, знания, технологии.

Gulnara Telman Ahmadova,

Ph.D. Student,

National Aviation Academy

E-mail: gahmadova@naa.edu.az

© G.T. Ahmadova, 2022

CONDITIONS OF CREATION OF INNOVATION INFRASTRUCTURE

ABSTRACT

The purpose of the research is to develop substantiated proposals and recommendations on the conditions for the creation of innovation infrastructure in developed countries through the application of new knowledge and experience of the innovative economy.

The methodology of the research – systematic approach, generalization and comparison, analysis and synthesis, grouping and deductive methods were used in the research process.

The practical importance of the research - the main results of the research and the proposals put forward can be used in the development of projects for the innovative development of the national economy and the improvement of innovation infrastructure.

The results of the research are the development of substantiated proposals and recommendations on accelerating the development of the national innovative economy based on new knowledge and technologies, ensuring the effective organization of innovation activities.

The originality and scientific novelty of the research. The problem of complex development of innovation infrastructure and increasing its role in the socio-economic development of Azerbaijan has been studied for the first time.

Keywords: innovation activity, innovative development, science, knowledge, technology.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:

10.05.2022

Təkrar işləməyə göndərilmişdir:

16.05.2022

Çapa qəbul olunmuşdur: 20.05.2022

Дата поступления статьи в редакцию: 10.05.2022

Отправлено на повторную обработку: 16.05.2022

Принято к печати: 20.05.2022

The date of the admission of the article to the editorial office: 10.05.2022

Send for reprocessing: 16.05.2022

Accepted for publication: 20.05.2022